

גן סכר התמזה

כתבה ב"גן ונוף", 2006

מאמצי הרשויות ברחבי העולם נתונים בעשור האחרון לשיקום נופי בתחומם מתוך מודעות הולכת וגוברת לעובדה שעל האנושות להגן על עצמה מנזקים שהיא עצמה גרמה לכדור הארץ. הצורך בשטחים פתוחים ירוקים בתוך הערים או בשוליהן מביא לשינוי ייעוד של שטחים מוזנחים - והמגמה היא כלל-עולמית. אנו עדים ל"מהפיכה ירוקה" שמתבצעת בערים רבות בעולם. שטחים שהיו בבעלות פרטית, כמו אזורי תעשייה ישנים, מפעלים נטושים ומחצבות ישנות, הופכים לפארקים מעוצבים לרווחת הציבור כולו. חלקם הופכים לפארקים אקולוגיים, חלקם לגני שעשועים או לשכונות חדשות סביב פארק שכונתי. כולם מתוכננים לעילא ולעילא, בסגנון עכשווי ומקורי וכוללים ריהוט גן ורחוב מהודרים, הרבה אמנות סביבתית וצמחייה רב-שנתית מגוונת ועדכנית. מרחבים פתוחים מעוצבים הפכו לדרישה בלתי מתפשרת במרבית אזורי הבנייה למגורים בעיר או בפרברים ומה שיפה עוד יותר – כחלק מסביבת מקום העבודה, בין מבני משרדים ובתוך מפעלים. כיכרות מהודרות וגנים בהם מזרקות מתוחכמות וספסלים נאים החליפו מגרשים מוזנחים והפכו למקומות מפגש ציבוריים שוקקי חיים. הפרויקטים האלה מובילים היום בעולם, הן מבחינת היקף השטחים והן בחשיבותם האקולוגית, במיוחד לסביבתם הקרובה. מיטב אדריכלי הנוף בעולם משתתפים במכרזים בינלאומיים לשיקום נופי והם בעלי חשיבות רבה למוניטין המקצועי. (לדוגמה, עבודתו של שלמה אהרונסון במכרות הפוספטים בנגב והתחרות לשיקום אתר חירייה שנערכה לפני מספר שנים).

עבר והווה:

"גן סכר התמזה" בלונדון הוא הפארק הציבורי הגדול הראשון שהוקם בלונדון מזה חמישים שנה. זהו חלק מפרויקט ענק של שיקום הרציפים לאורך התמזה (אזור ה-Docklands). הרציפים שימשו כאזורי תעשייה מהמחצית השנייה של המאה ה-19, כחלק מהמהפיכה התעשייתית באנגליה. הפארק משתרע על פני שטח של כ-88 דונם בגדה הצפונית של התמזה, באזור רציף Prince Regents, בחלק המזרחי של העיר, ב-Silvertown. ב-1870 הוקם שם מפעל לזיקוק זפת ותעשיות כימיקלים שפעלו במקום גם במהלך המאה ה-20.

הפארק הוא חלק מפרויקט פיתוח שהתחיל ב-1997. הגן עצמו הוקם תוך 9 חודשים במהלכם הוחלפה האדמה הרעילה באתר שהכילה זפת ושמינים ונשאבו מי תהום מזוהמים. קדמה לכך תחרות עיצוב בינלאומית שנועדה לבחור תכנית שתציג "גן למאה ה-21". אדריכל הנוף הזוכה היה הצרפתי אלן פרובוס (Allain Provost), שהיה המתכנן המוביל של פארק ציטוראן בפריז. הגן מוביל אל טיילת על שפת

התמזה הצופה על סכר מרשים משנת 1984: קונכיות פלדה כסופות מאכלסות בתוכן סכרים הידראוליים שנועדו להגן על לונדון מפני הצפה בעת גאות רצינית של הים הצפוני. הגן מופעל ומתוחזק ע"י "הסוכנות לפיתוח לונדון" הכפופה לראש העיר וקשורה גם לגופים מסחריים וארגונים שונים. מטרת הסוכנות היא לפתח מקורות תעסוקה והכנסה משטחי פיתוח חדשים, בעזרת משקיעים. הנחת המוצא היא, שאזור בו רמת הפיתוח הסביבתי גבוהה, ימשוך אליו משקיעים להקמת מבני דיור יוקרתיים ועסקים פרטיים. אגב, קו מנחה זה הוכיח עצמו ברחבי העולם כבר לפני כ-150 שנה, כאשר הוקם הסנטרל-פארק בניו יורק. דוגמאות מהעבר הקרוב הן: הטיילת בנמל תל-אביב הישן, מזח 17 בניו-יורק או הטיילת Promenade Plantee בפריז, על גשר רכבת ישן. רעיון דומה היווה בסיס לפרוייקט גדול ומקסים - The Highline, טיילת 'תלוייה' בעצוב עכשווי בדרום-מערב מנהטן. הפרוייקט, שטרם בוצע, הוצג במוזיאון לאמנות מודרנית בניו-יורק (ה-MOMA).

מבנה הגן:

"גן הסכר" הוא בראש ובראשונה פארק שכונתי. תפקידו ליצור סביבה "טבעית" בלב שכונת מגורים של בניינים רבי-קומות ולשמש כמקום מפגש, טיול וספורט. הגן מתייחס אל מבני הסכר המרשימים המושכים את המבקר לעברם, אל שפת נהר התמזה (אין אליהם גישה מגדה זו). הגן מעוצב על-פי טעם אנגלי-צרפתי בסגנון עכשווי. המתכנן, אלן פרובוס, מייצג את המגמה הסוברת שעיצוב הנוף בסביבה עירונית צריך לבטא את הארכיטקטורה המודרנית. לפיכך, גם בעיצוב הסביבתי יש להשתמש בגיאומטריה פשוטה ובקווים וישרים המקלים על התמצאות במרחב ואינם מתיימרים "להתייפף" תוך ניסיון לחקות את הקווים המעוגלים שבטבע. כמו מעצבים מודרניים אחרים, גם אלן פרובוס שואב השראה מן הגיאומטריה של גני הבארוק במאה ה-17, המאופיינים במערכת צירים ישרים וארוכים שמקשרים בין נקודות מוקד בגן. קונכיות הסכר הכסופות ופרגולת הבטון שבטיילת משמשות כנקודת מוקד מכל מקום בגן. (בניגוד לפארק ציטרואן שם לא הצליח ליצור חיבור טוב עם נהר הסיינה הסמוך).

הטופוגרפיה הגן היא חלק מהעניין שנוצר בגן. חלק מזה, בעקבות עבודות החפירה שנעשו במקום בעת החלפת האדמה. גם העובדה שמפלס הרחוב ממנו מתחיל הפארק נמוך מגובה גדת הנהר, בה הוא מסתיים, היוותה מקור לרעיון מבריק, פרקטי וסמלי כאחד. הציר המרכזי המוביל מהרחוב לתוך הגן, נמצא במפלס נמוך משאר שטח הפארק. זהו ציר אלכסוני, בזוית של כ-30 מעלות ביחס לנהר ובנוי כחפיר ברוחב 5 מטר. הוא נועד לשמש סמל למורשת המקום ולהזכיר את רציפי המבדוק הישנים שפעלו במקום, בכך שמידותיו זהות. החפיר משמש כ"גן צבעי הקשת". זהו למעשה פס ירק רחב, שתול ברצועות ארוכות בצורה ייחודית, מבוסס על צבעוניות לאורך כל השנה, הודות למיקרואקלים שבו. במבט-על הוא נראה כפרטר מודרני או כתעלה סוריאליסטית. הגן השקוע מהווה נקודת מוקד מפתיעה בשל היותו שקוע וצבעוני. כאשר נכנסים לגן ממגרש החנייה או מאזורי המגורים, נמצאים במפלס עליון (בגובה הגדה) והציר השקוע מתגלה רק כשמתקרבים אליו. הציר המרכזי השקוע מתחיל סמוך למדרכה ברחוב הראשי, כמשטח מרוצף עם 32 מזרקות שקועות הפועלות בקיץ. את הציר השקוע חוצים שני גשרים, חלק מציר הרוחב שמקשרים בין חלקי הגן השונים ומובילים גם אל בתי השכונה. **הציר מסתיים בפרגולת בטון**

גבוהה המהווה חלק מאתר זיכרון לחללי מלחמת העולם השנייה ובטיילת לאורך התמזה המאפשרת מבט קרוב על מבני הסכר.

הגן אמור למשוך קהל מגוון. במרכזו, בית קפה עם קירות זכוכית המאפשרים צפייה אל שטח הפארק. ילדים ונוער ימצאו תעסוקה במגרש משחקים עם מתקני עץ או במגרש הספורט.

הצמחייה:

צמחיית הגן מבוססת אמנם על צמחים רב שנתיים, אך ניכרת העובדה שלמרות שטחו הגדול לא הייתה כוונה לבססו על "אחזקה נמוכה".

הגן כולו מדושא ונטועים בו עצי חורש בקבוצות, בגדלים משתנים. בין העצים השולטים בנוף הם עצי **שדר** (*Betula sp.*) ו**אורן** (*Pinus sp.*). החלקים בהם נטועים עצי חורש, מטופלים כאחו זרוע פרחי-בר, בעוד שבאזורים החשופים, המדשאות נשמרות מכוסחות. מתקבלים מעברים מעניינים בין טבעי ופורמלי, בין פראי למסודר.

ב"גן צבעי הקשת", השקוע, ישנן רצועות ארוכות של שיחי **טקסוס** (*Taxus sp.*) גזומים בצורה גלית ומשמשים רקע למראה הטבעי החופשי של שיחי **קיאנוטוס** (*Ceanothus sp.*) הפורחים באביב בכחול. עשבונים כחולים נוספים מוסיפים גיוון בצורות, במרקמים ובגבהים להשלמת המראה הייחודי המתקבל מ"מיזוג" של גובל אנגלי עם שדירה צרפתית-פורמלית. דפנות הציר השקוע מרופדים בשיחי **אשכנז** **קטן-עלים** (*Buxus sempervirens*) השתולים בתוך שקי-מצע שמחוברים אל הקיר תלול.

הסגנון הפורמלי-צרפתי מתבטא במיוחד לאורך הצירים ההיקפיים: תזכורת לעצי השדירה הגזומים כקירות בגני הבארוק, מופיעה בצורת גושי עצים ששתולים לאורך הצירים וקטומים בצורת קוביות. הצבע השולט בהיקף הגן הוא צהוב המתקבל מעלוותם המרהיבה של השיחים. עשבונים רב-שנתיים פיסוליים משולבים ביניהם בגושים גדולים ומהווים תוספת צבע עונתית. בין הבולטים שבהם **קוציץ רך** (*Acanthus mollis*) שפורח בחורף (בארץ מצליח בצל או צל-חלקי) ו**עכנאי הדור** (*Echium fastuosum*) בעל התפרחות הכחולות והמרהיבות באביב (עמיד ליובש ולא מספיק בשימוש בארץ).

כיצד להגיע:

נוסעים ברכבת התחתית ב- Jubilee Line (הקו האפור) עד ל- Canning Town ושם מחליפים ל-DLR (הרכבת הקלה שנוסעת על גשרים) או שלוקחים שם אוטובוס 474 עד לפארק.

מידע נוסף על הפארק באתר:

[/http://www.thamesbarrierpark.org.uk](http://www.thamesbarrierpark.org.uk)

הכתובת האלקטרונית של אתר הטיילת במנהטן:

<http://www.thehighline.org/design/preliminarydesign.html>

הכתובת האלקטרונית של אתר התערוכה ב-MOMA:

<http://www.moma.org/exhibitions/2005/groundswell/gs.html>